

UN MONUMENT DISPĂRUT – BISERICA ORTODOXĂ DIN LIMBA (1880-1942)

Istoria comunităților religioase și a lăcașurilor de cult aparținătoare, reconstituirea împrejurărilor și a etapelor de construcție a fiecărui edificiu, chiar dacă acesta se încadrează într-un timp aparent apropiat – secolul XIX –, ridică probleme care nu pot fi rezolvate decât parțial. În cazul unei comunități religioase ortodoxe, sursele par și mai sărace, referințele bibliografice puține, cel mai adesea fiind greu de ajuns la acel sentiment atât de căutat al veridicității, bazat pe argumente. Lipsa unor informații clare lasă loc unor supoziții, unor presupuneri ale cercetătorului, altfel deloc lipsite de fundament, obținute doar printr-o prelucrare in extenso a datelor documentare.

Un astfel de caz este cel al lăcașului de cult din Limba, localitate aparținând județului Alba. Potrivit unui șematism publicat recent, biserica comunității este o construcție ridicată în 1945. Se presupunea așadar existența unui edificiu de cult ortodox mai vechi, semnalat în conscripțiile secolului al XVIII-lea și în cele din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Astfel, conscripția de la 1760 consemnează un lăcaș de închinare al comunității ortodoxe din Limba în care slujea un preot¹. O biserică ortodoxă este menționată la 1805² și 1831³. Statisticile și conscripțiile doar confirmă existența lăcașului de cult, fără a face precizări referitoare la materialul din care era construit. Alte surse, fondul Protopopiatului Ortodox Sebeș, la care a fost arondată parohia Limba cu filia ei Ciugudul, și fondul Parohiei, păstrate în cadrul Arhivelor Naționale, Direcția Județeană Alba, dar și fondul de documente din patrimoniul Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia completează lacunele acestor conscripții. Datele oferite de aceste fonduri sunt legate de începutul zidirii unui nou lăcaș, finalizat după îndelungi eforturi din partea comunității, după 17 ani, în 1884.

Un raport al Protopopiatului Ortodox Sebeș din anul 1943 semnală, în cazul bisericii cu hramul “Mihail și Gavril” din localitatea Limba, edificarea acestuia din “cărămidă”, în 1880, și faptul că “a ars în întregime la anul 1942”⁴. Din 1842 atât Limba, cât și filia acesteia, Ciugudul, au avut un singur preot, pe **Clement Munteanu**, sfințit de episcopul Vasile Moga la 1842⁵. Preotul Clement

¹ Exista totuși și un preot greco-catolic, deși nici o familie nu se declarase membră a acestei confesiuni (Josan, Fleșer, Dumitran 1996, p. 88).

² Preot era Pantelimon Popovitz; ibidem, p. 113.

³ Lăcaș de cult pentru cele 212 suflete; ibidem, p. 129.

⁴ ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte inventariate, dos. 2/1943, f. 102.

⁵ Anul hirotonirii a fost probabil cel consemnat în Protocolul parohial, căci din 1843 semnează în Registrele matricole, în locul lui Ioan Muntean și Simion Popovici, antecesorii săi; ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 138/1864, f. 3v-4.

Muntean este consemnat și în Protocoalele parohiale din anii 1882 și 1886, ca singur slujitor al ortodocșilor din Limba și Ciugud⁶, activitatea sa încheindu-se datorită “slăbiciunii de bătrânețe” care a dus la decesul preotului în octombrie 1901, la vârsta de 80 de ani⁷, astfel încât îl putem include printre ctitorii primei biserici de zid din Limba.

Din corespondența secretariatului Protopopiatului Ortodox Sebeș cu Consistoriul de la Sibiu, biserica din Limba semnalată în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea era construită din lemn. La 1867, în condițiile în care “vechia lor Biserică de lemn se apropie de ruinare”, comunitatea⁸ decide ridicarea unui lăcaș de închinare nou, din “materialu trainicu și mai spaciosa”⁹. Protopopul Sebeșului, Ioan Tipeiu, informa Consistoriul de la Sibiu că se alcătuiseră un plan al bisericii, de către “unu întreprindetoriu Maiestru”, “cu care [creștinii din Limba] au încheiat și un contract de zidire”¹⁰.

Despre soarta vechii biserici de lemn nu avem informații documentare. Probabil lăcașul nou s-a ridicat pe amplasamentul celui vechi, demolat datorită stării precare de conservare¹¹. Construcția s-a dovedit a fi anevoioasă, bunele intenții ale creștinilor ortodocși fiind dependente de suportul financiar. După șapte ani de la începerea construcției, edificiul a fost ridicat doar parțial, astfel încât protopopul Sebeșului solicită sprijinul preoțimii tractuale pentru o colectă în folosul comunității din Limba. Pentru susținerea cauzei, reamintește împrejurările în care s-a început construcția: “au apucat nainte cu câțiva ani se-și ridice altă casa de rugățiune din materialu tare, corespunzătoare împrejurărilor de fație și numărului sufletelor, dare urmându îndate după începerea acestui lucru cunoscuți ani neroditori, acești creștini pre lenga tote apesetoarea nerodire a aceluor ani, cu multe și mari sacrificie făcură ce făcură și ajunseră cu zidirea bisericii până la coperișul”.

Apelul către preoți pentru ajutorarea confratelui lor nu a avut nici un efect sau a fost insignifiant, căci cinci ani mai târziu, la 23 mai 1874, protopopul s-a adresat pentru aceeași problemă, ajutorarea financiară a limbenilor, Consistoriului arhidiecezan de la Sibiu. În acest interval de timp, edificiul rămăsese la același

⁶ ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 402/1882, f. 3v-4, dos. 488/1886, f. 3v-4r.

⁷ ANDJA, Col. Reg. stare civilă, Parohia Ortodoxă Limba, Protocolul morților, reg. 824/1882-1926, f. 45. În noiembrie 1903 parohia vacantă a fost ocupată de Zaharie Mihălțan (f. 48) (Rustoiu 2005, sub tipar).

⁸ Alcătuită din 61 de familii, 264 suflete la 1853/54 (Fleșer, Rustoiu, Dumitran 2005, p. 203), 281 suflete la 1864 (ibidem, p. 203).

⁹ Suprafața bisericii era de 100 m², conform consemnării unui inventar din 1941 (ANDJA, Fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte inventariate, dos. 1/1941, f. 37v.).

¹⁰ ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 56/1867, f. 102. Din păcate, planul, preliminarul de spese sau contractul nu s-au păstrat în nici unul din fondurile cercetate de noi.

¹¹ Motiv pentru care biserica nu a fost consemnată în repertoriul bisericilor de lemn din Episcopia Ortodoxă de Alba Iulia (Cristache Panait 1987).

stadiu, “zidulu și turnulu severșita și puse sub coperișu”. “Storși aproape de tote puterile și aduși la neputința de a putea severși lucrulu ce mai este”, credincioșii cer Consistoriului “a le întinde o mână de ajutoru spre a-și severși odată zidirea”¹². Limbenii solicitaseră însă Consistoriului o sumă mult prea mare, “până la 1000 de fl.”¹³, și prea târziu, “deorece puținele mijloce adunate pentru ajutorarea bisericilor serace, prin desele [cereri de] ajutoru suntu aproape secate”. Comunitatea a fost îndrumată către comisia de administrare a fondului Mitropolitului Andrei Șaguna. Până atunci însă, până când ajutorul urma a fi votat, se puteau găsi alte soluții pentru terminarea lăcașului de cult: “colecte de bani, bucate, vinu, prin oferirea decimei pe unu sau mai mulți ani, prin lucrarea gratuită a vreunui pamentu și altele după împrejurările loru locale”¹⁴, soluții la care creștinii apelaseră cu siguranță pentru a putea ajunge la acea etapă a zidirii.

Demersurile de ajutorare a comunității din Limba, inclusiv cererea către fundația Șaguna, au fost în continuare susținute, cu argumente, de protopopul Sebeșului, Ioan Tipeiu. Până în 1879, “cu mari greutate și cu multe cheltuielile”¹⁵, biserica a fost “adusă sub acoperișu”, dar “acum nemaiavând nice o putere, stau și privescu cu întristare și fără mângăiere la zidurile ridicate”. Creștinii din Limba, “deși pucini la numer, s-au nevoit, ba pot dice s-au încordat preste putinția ca se isprevesacă acest s. locașu, dar fără folos, căci trebuinciele antrecând puterile și mijlocele lor, se ved necesități a recurge la ajutoriul respectiv[i] fundațiunii și cred că dacă n-au meritat vreun ajutor o comună vreodată, comuna noastră Limba, pentru zelul și jertfele aduse în astă privință merită a fi considerată și ma[n]gaiată”¹⁶. Împreună cu recomandarea, se trimite fundației și planul și preliminarul de spese al bisericii.

Banii, puțini, 200 de florini, s-au votat târziu de membrii comisiunii fundației Șaguna, după o nouă cerere adresată în iulie 1881. Un an mai târziu, comunitatea¹⁷ solicită din nou din fondurile arhidieceșane “un ajutoriu de 1000 de florini spre terminarea bisericeii”, dar și dreptul de a concesiona “spre scopul acesta și pamenturile și porțiunea canonică a parochului”. Dacă cererea de ajutor rămânea în discuție, pentru utilizarea porțiunii canonice Consistoriul nu se putea pronunța atâta timp cât nu cunoștea situația materială a preotului locului și disponibilitatea sa pentru cedarea foloaselor acesteia în vederea încheierii zidirii bisericii¹⁸. Anunțul oficial al ajutorului de 200 florini a fost făcut abia în iunie 1882, dată de la care comitetul parohial putea ridica banii de la casa arhidieceșană, protopopului

¹² ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 126/1879, f. 1.

¹³ În ciorna păstrată în fondul Protopopiatului Sebeș nu se specifica suma cerută de aceștia.

¹⁴ ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 141/1879, f. 1.

¹⁵ În 1879 biserica a avut spese anuale de 194 fl. 58 cr., capitalul bisericii la sfârșitul anului era zero, toți banii fiind cheltuiți pentru zidire (Fleșer, Rustoiu, Dumitran 2005, p. 215).

¹⁶ ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 175/1879, f. 1.

¹⁷ În numele căreia semnează “Nicolau Pleșa și consorții”.

¹⁸ ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 141/1882, f. 1.

revenindu-i și sarcina supravegherii cheltuirii banilor¹⁹, “spre scopul pentru care s-au cerut și acordat”²⁰. În 10 august 1882 protopopul cere Consistoriului “espedarea” sumei acordate bisericii din Limba²¹. Banii din fundațiunea Șaguna ajung la comunitate. Erau insuficienți însă pentru lucrările care mai erau necesare, mult mai costisitoare.

O nouă problemă apare și comitetul parohial se vede nevoit a utiliza suma primită de la Sibiu pentru rezolvarea acesteia. Printr-o plângere a unor creștini din Limba, Consistoriul a fost informat de o reorientare a banilor acordați pentru terminarea zidirii, astfel încât protopopul este trimis pe teren, “la fața locului”, pentru a cerceta exact destinația celor 200 de florini. Jalba trimisă la Sibiu, după aprecierea protopopului, deși nu era “lipsită de patimă și reutate personală”, consemna că situația financiară a parohiei nu era deloc modestă, că “biserica are venite însemnate”, la care se adăugau și “puține contribuiri benevole ale creștinilor de acolo”, astfel încât, dacă ar fi existat o bună administrare a acestora, “n-ar fi ajuns cu zidirea la atâta”. Din informațiile protopopului, banii primiți de la fundația Șaguna s-au depus “la casa de economii spre fructificare”, dar o zălogire a animalelor curatorului de către primarul comunei a determinat comitetul parohial să folosească 150 din cei 200 de florini pentru a-l ajuta pe acesta. Comitetul parohial avusese o inițiativă care nu a plăcut deloc primarului, aceștia închiriind pășunea din “otariul Limbei în iarna anilor 1881-1882” unor păstori străini de sat, cu 150 de florini, bani care urmau a fi utilizați “pentru zidirea bisericii”. Gestul său era văzut ca o răzbunare, ca un mod de recuperare a banilor pierduți prin închirierea pășunii în folosul bisericii ortodoxe și nu al comunei politice. De aceea, potrivit informațiilor protopopului, comitetul parohial urma “se scoată bani de la locuitori și să-i înapoieze bisericii” în acea toamnă²². Hotărârea comitetului parohial de utilizare a banilor de la fundația Șaguna “spre scopuri streine” nu a fost luată cu știrea protopopului, dar nu a avut nici “concesiunea din partea consistoriului”, astfel încât Ioan Tipeiu primește noi sarcini legate de situația bisericii din Limba: “în ce stare se află edificiul bisericii noastre din Limba și ce îngrijire s-au făcut pentru edificarea bisericii până la fineria și aducerea ei în stare bună, din ce midloce și când are a se termina. Mai departe, cu privire la datoria bisericii la comuna politică de 150 fl. să raportezi mai precis de unde se derivă acea datoria, cine o a acordat-o și pre lângă ce condițiuni și pre ce bază s-au ridicat pretensiunea asupra bisericii ?”²³.

¹⁹ “[...] îndată ce comitetul va așterne aici cuitanță legalminte timbrată și vidată din partea Preon. Dtale a protopopului Sebeșului”.

²⁰ ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 199/1882, f. 1.

²¹ ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 242/1882, f. 1.

²² ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 252/1883, f. 1.

²³ ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 278/1883, f. 1.

La mai puțin de o lună de la adresa Consistoriului, protopopul avea toate informațiile necesare pentru redactarea raportului său referitor la starea edificiului din Limba. Construcția ei s-a bazat doar pe forțele creștinilor, “dein mana nostra și dein ajutorul nostru s-au adusu și s-au edificatu pana desavârșitu coperișu cu turnu gata, la care mai avem lipsă bolțiile dein leuntru și gregitulu la deinafară și inlauntru”. Sunt reamintite mijloacele financiare: pe lângă contribuțiile private ale creștinilor, până la 1882 comunitatea a folosit banii obținuți din arendarea unei pășuni a comunei, “păsiunea despre Corna (pasiunatulu oilor) fiindu totu noi și ciobani și arendatori”; 150 de florini anual, vinderea unor bucate, “150 de ferdele de cucurudiu, dintu la locuitoriu par 1 fl. și 10 de parchi de scânduri dein unu ajutoriu a unui locu comunalu par 1 fl. parchia, care suma se face 290 fl.”; cei 150 de florini “împrumutați” din suma depusă spre fructificare din fundația Șaguna au fost recuperați prin “repartierea” sumei pe “fiii bisericii”²⁴. Acestea au fost toate resursele utilizate pentru ridicarea bisericii.

În 8 septembrie 1884 noul lăcaș a fost sfințit de către protopopul Tipeiu, “cu asistență de patru preoți”, tot atunci biserica primind și un antimis. La slujba de sfințire participaseră, potrivit consemnării protopopului, “pre lengă creștini din comunele învecinate și de alte confesiuni”. Bucuria creștinilor după 17 ani de la începerea lucrărilor – din care opt biserica stătuse doar cu zidurile ridicate, fără acoperiș – era desigur mare²⁵, dar mai erau necesare alte lucrări de împodobire a lăcașului cu obiecte de cult, cărți, pictură, astfel încât se parcursese doar o etapă, cea mai grea, cea mai costisitoare din curajoasa întreprindere. În plus, o parte din fondurile utilizate pentru încheierea lucrărilor de zidire fuseseră împrumutate, astfel încât sumele cu dobânzile aferente trebuiau restituite la termen. La șase luni de la sfințirea lăcașului, creștinii din Limba solicită din nou ajutorul Consistoriului, “în oricare mod ar fi el”, “după ce-și descopere strâmtorarea cauzată prin neplătirea sumelor împrumutate până ce ajunseră se-și vedă biserica severșită”²⁶. Suma de care limbenii aveau nevoie, din nou considerată de Consistoriu prea mare – 700 florini²⁷, era reală. Banii fuseseră împrumutați cu girul unor fruntași ai satului, care se aflau în imposibilitatea de a plăti datoria – “în adevăr câțiva bărbați din numita comună prin împrumutul contras spre scopul zidirei bisericii au devenit așa de strâmtorați încât pentru acesta în scurt vor fi executați, iar creștini[i] de aci în speranța că până acesta au devenit prin suportarea grelelor imposite, recolta nefavorabilă și ajutoarele făcute aici spre

²⁴ ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 296/1883, f. 1.

²⁵ “Pe fețele creștinilor noștri se videa decopiată bucuria ce o simțese vedindu-și ostenele de un șir de ani aduse la ridicarea acestui sânt lăcașiu încoronate, premăind pre atotputernicul [...]. Bucuria și mângăerea acestor fii ai bisericii noastre ar fi ajuns gradul suprem dacă Escelenția Vostre v-ați fi înlesnit se le sântiți biserica, se mângăie cu speranța că cu vreo ocasiune binevenită se va putea îndeplini și aceasta”; ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 399/1884, f. 1.

²⁶ ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 106/1885, f. 1.

²⁷ ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 253/1885, f. 1.

zidirea bisericeii lor incapabile de a-și plini promisiunea; comitetul parochial s-au vedut nevoit a alerga la preaveneratul Cons. arch. pentru a putea scăpa de ruina totală²⁸, situație și stare de lucruri întărită de protopop. Având această confirmare, Consistoriul solicită “stilizarea rugării” și trimiterea ei către comisiunea administrativă a fondului Șaguna²⁹. Scrisoarea credincioșilor s-a păstrat în fondul Protopopiatului Ortodox Sebeș. Conținutul ei este interesant și important prin rememorarea evenimentelor care au dus la edificarea bisericii noi și mai ales la starea vechiului edificiu, ridicat “în timpurile de grele încercări și umilinție”, moștenit – o “erediție de la protopărinții iobagi” –, săracă, deoarece “acesta în stare și forma ei reprezenta o adevărată bajocura a casei lui Dum. și semnu de umilinție a unui popor liberu fație de neamurile străine”. Biserica era “redușe la cea mai mare misera stare, incata nu dispunea neci la atata avere dein care se-și pota procura cele mai modeste odora necesari la indeplinirea servițiului Dzeescu”. Intenția ridicării “unui edificiu, unei besereci corespunzătoare împregiurărilor și spiritului tempului” era considerată ca aparținând anului 1870, nu 1867 cum apare în corespondența Protopopiatului cu Consistoriul. Pentru început, anterior acestui an, creștinii au pus bazele unui fond bisericesc, sume mici de bani fiind capitalizate în scopul edificării unui nou lăcaș de cult, apoi o parte din venitul obținut de pe urma folosirii porției canonice a fost utilizat pentru același scop. Construcția costa comunitatea, conform preliminarului de spese, 2000-3000 fl., dar se strănseseră doar 400 de florini. O sumă modică, doar curajul și credința determinându-i să înceapă totuși construcția: “în primăvara anului 1871 au pusu pre lucrulu și cu ajutoriulu lui Dzeu în primăvara anului 1871 au pusu fundamentulu noiei bisereci umilite dein veacuri³⁰. Cheltuielile s-au dovedit în fapt a fi mult mai mari, ajungând la 5000 de florini, și efortul comunității de aproape 350 de suflete cu atât mai mare, dar au reușit “ajutând fiecare după putinție cu material, bucate, bani și prestațiuni concurente”.

La data redactării scrisorii către Consistoriu, biserica se ridicase în întregime, dar datoriile nu erau încă stinse, iar șansele de achitare la timp a acestora erau redușe: “pentru a fini deplinu edificarea amu fostu siliți se contragem brevi manu unele împrumuturi, parte pentru plățirea maestrului întreprinzetoriu, parte pentru procurarea odorelor bisericesci, de cari besereca au fostu cu totulu lipsită; am aretatu mai departe și aceia ca capitalul, venitul realităților bisericesci și contribuiriile poporenilor s-au consumatu cu lucrarea până la aducerea zidirei sub acoperament, iar ceialantă parte pona la finirea clădirei care au costatu suma considerabilă de 1562 fl. 34 cr. S-au coperitu parte unu ajutoriu acelui pre Venerat consistoriu de 200 fl. primitu în anii trecuți, parte prin noua contribuiri ale poporenilor și alți binefăcătorii, cari au daruitu la santirea ei, si astazi mai

²⁸ ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 255/1885, f. 1.

²⁹ ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 382/1885, f. 1.

³⁰ Ibidem, f. 4r.

este încă o datorie de 700 fl. care zace în greutatea unor persoane a comunei”³¹. Singura șansă o constituia așadar un nou ajutor de la fundația Șaguna sau un alt împrumut din fondurile arhidiecezane de această dată, care să permită comunității să achite datoria de la bancă. Consistoriul face totuși recomandările necesare către administrația fondului Șaguna, deși mai beneficiaseră de la acesta de un ajutor financiar³². Protopopul revine în noiembrie 1885 cu cererea de ajutor de 700 fl., existând și o a doua variantă posibilă a rezolvării problemelor financiare ale limbenilor: “se le concedă se vendă din realitățile parohiei spre a-și purifica datoriile contrase la edificarea bisericii nu mai fiind alta scăpare”³³. Consistoriul nu poate decât să solicite comisiei fundației Șaguna urgentarea votării ajutorului pentru biserica din Limba, iar vinderea realității bisericești să urmeze calea obișnuită³⁴. Înstrăinarea unei părți din proprietatea bisericii era posibilă atâta timp cât “numita comună în combinarea venitelor și erogatelor ar ave un prisos”³⁵. Nu știm cum anume s-au stins datoriile legate de zidirea bisericii, de la cine și în ce condiții s-a primit ajutorul financiar atât de necesar, documentele din fondul Protopopiatului Ortodox Sebeș nemaiațingând această problemă. Jurnalul de casă al anului 1896 înregistrează încă datorii ale parohiei ortodoxe Limba la “fons Tractualu și Scolariu la Edificarea bisericii[i]”³⁶.

Datoriile vechi nu se sting deplin și apar altele. La 12 martie 1899 sinodul parohial solicită un ajutor de 400 de florini “ca se-și potă repara biserica”. Planul și preliminarul de spese este trimis Consistoriului arhidiecezan. Administratorul protopopiatului, Florian Rusan³⁷, a cercetat situația la fața locului, constatând că “trebuie reparată în timpul cel mai scurt pentru că la dincontră biserica se va ruina total”³⁸. Afirmățiile administratorului par greu de crezut, în condițiile în care lăcașul fusese sfințit cu doar 15 ani în urmă. Anii în care edificiul a stat fără acoperiș să fi șubrezit în așa fel zidurile încât să necesite reparații urgente și radicale?

În contractul încheiat la 24 septembrie 1900 cu “intreprindetoriul” George Drâmbărean din Alba Iulia nu se consemnează exact care sunt intervențiile asupra edificiului, doar că acesta avea obligația “renovării și adaptării bisericii

³¹ Ibidem, f. 4v-5r.

³² “[...] constatând din partea Preon. Dtale tote cele arătate de comuna bisericească suplicantă ca adeverate, se aduce la cunoștința Preon. Dtale că, deși comuna bisericească încă odată, la anul 1881, a fost ajutorită cu suma de 200 fl. din fundațiunea numită, totuși în considerarea zelului ei dovedit, precum și a lipsei de mijloce ulterioare, rugarea ei se transpune cu recomandare la locul competent și rezultatul obținut se va notifica la timpul seu”; ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 478/1885, f. 1.

³³ ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 482/1885, f. 1.

³⁴ ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 512/1885, f. 1.

³⁵ ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 521/1885, f. 1.

³⁶ MNUAI, col. documente, inv. nr. 4298, f. 1v.-2r.

³⁷ Parohia depindea atunci de Protopopiatul de Alba Iulia.

³⁸ MNUAI, col. documente, inv. nr. 4298, f. 3.

gr. ort. din Limba cu prețul de 600 coroane”³⁹. Meșterul era cel care asigura întreg materialul: “varul, nesipul, ferul, șisa, lemnul”. Comisiunea administrativă a fundației Șaguna reacționează din nou pozitiv la cererea de ajutor a limbenilor, un nou fond de 300 de coroane fiind aprobat în august 1900⁴⁰. Intervențiile administratorului protopopiatului Alba Iulia erau clare și insistente. La 2 octombrie acesta cere Consistoriului ca “novarea bisericii se se dea în întreprindere lui George Drâmbărean afară de licitație pentru că va costa cu mult mai puțin ca dacă ne-r da în întreprindere e calea licitațiunei”. Meșterul este unul cunoscut, cu renume, “un om de omenie și un bun maestru”, de aceea, argumentează Rusan, “împărtășesc umilit scrisul vederea comitetului și sinodului parohial și me rog deci se se aprobe contractul ca se se înceapă lucrarea că de se va mai amâna din toamna asta apoi se ruinează întreg edificiul bisericii”. Demersurile sale s-au dovedit de bun augur, la 16 octombrie contractul încheiat cu meșterul albaiulian este aprobat de Consistoriu, acesta cerând un raport detaliat după colandarea edificiului⁴¹. Până la aprobarea consistorială, meșterul se pare însă că-și făcuse treaba căci, la 10 noiembrie 1900, se anunță “cum că repararea bisericii este terminată” și Consistoriul poate debloca suma votată de comisiunea administrativă a fundației Șaguna, adică jumătate din cheltuielile intervenției⁴². La 30 noiembrie administratorul protopopesc Florian Rusan este însărcinat cu sfințirea bisericii, “adaptate după tipicul pentru protopresbiteri”. Sfințirea a avut loc la 10 decembrie 1900.

O nouă intervenție este înregistrată de documente în 1905 când, în ședința din 8 octombrie, comitetul parohial atrage atenția asupra stării precare a turnului bisericii: “Turnu e descoperitu și ploua pa pereții Turnului și așa ușor pote sa se dareme Turnu, deci propune ca sa se angajeze unu maestru pentru a coperi Turnul”. În aceeași ședință se încheie și contractul cu “maestrul pleoariu Natan Mor din Alba-Iulia”. Întreaga lucrare costa 240 coroane⁴³. Meșterul primea un avans de 60 de coroane, necesar pentru cumpărarea materialului, “pleu alb calitatea cea mai bună”, și a scândurii: “sub pleu se deobligă Dnul N. Mor a face stabiliment de scândura de ½ tol”. Conform contractului, lucrul acestuia trebuia să fie “solit,

³⁹ Bani se achitau “în trei rate și anume: una rată de 200 cor. cu începerea de edificare, a doua rată de 200 cor. la mijlocul lucrului, er a treia rată de 200 cor. la încheierea lucrului, adeca in fine”, adică până la 31 octombrie 1900 (ibidem, f. 23r.).

⁴⁰ Suma rămânea însă în depozitul consistoriului, “până va documenta comuna aici că a început cu edificarea bisericii”, Consistoriul înțelegând că se ridica un nou lăcaș, nu că se făcea o reparație (ibidem, f. 28).

⁴¹ Garanția întreprinzătorului prevăzută în contract era averea sa pentru un an de zile și reținerea sumei plătite pentru participare la licitația lucrării, “după două luni de la colandarea edificiului, [a]decă în 31 Decembre 1900, decă nu se vor ivi crepături periculoase în zidire ori alte defecte” (ibidem, f. 37r.).

⁴² Bani primiți la sfârșitul lunii noiembrie.

⁴³ ANDJA, fond Parohia Ortodoxă Limba, acte inventariate, dos. 2/1905, f. 60.

bun, neescepționabil”. La cererea comitetului parohial, calitatea lucrării putea fi verificată de experți, orice neregulă constatată fiind îndreptată și trecută în sarcina lui Natan Mor. Pe lângă obligația achitării sumei prevăzute în contract, comitetul trebuia să asigure “cărăușile ce sunt de lipsă cu aducerea materialului”⁴⁴.

În 1918⁴⁵ biserica este descrisă ca fiind “zidită din cărămidă, acoperită cu șisă, turnul de pleu, părăți[i] bis[ericii] înse sunt crepați, este din sus de bis[erică] un isvor, care nu siacă niciodată, se presupune că isvorul ar avea direcțiunea de versare pe sub bis[erică], alți[i] susțin că s-a edificat pe morminte și fundamentul nu s-a săpat destul: coperișul de șindile este vechiu, deci ar trebui din nou coperite cu pleu și țiglă, ar fi de lipse încă se fie pictate, deci o renovare radicală, ce[e]a ce ar costa după părerea mea vreo 12.000 cor.”

Reparația atât de necesară are loc doar cinci ani mai târziu, la 2 martie 1924 biserica solicitând autorităților superioare “ulteriore aprobare p[entru] repararea bisericii”⁴⁶.

În 1941, într-un raport al protopopiatului ortodox Sebeș, sunt consemnate odoarele bisericii din Limba: patru icoane, patru sfeșnice, cinci candelă, două clopote, opt “vase și aparate de serviciu”, patru rânduri de veșminte preoțești, patru cruci și patruzeci de cărți bisericești, toate aflate în stare de întrebuințare⁴⁷.

O nouă reparație a bisericii este consemnată în iulie 1942. Biserica avea din nou nevoie de o reparație “radicală, coperire cu țiglă, tincuire etc.”. Reparația costa 100.000 lei, biserica dispunea de 50.000 lei, alți 20.000 lei din repartiție benevolă, mai trebuiau doar 30.000, care suma se decide a se împrumuta de la un institut de credit din Alba Iulia”. O lună mai târziu, în august, un incendiu a mistuit întreg edificiul⁴⁸.

Parohia nu mai poate face față nici la edificarea noului lăcaș, nicidecum să-și poată procura cele necesare cultului. Comunitatea este nevoită să utilizeze școala primară, unde o sală de clasă este transformată în capelă. La 28 august 1942 comunitatea din Limba cere ajutor pentru refacerea bisericii arse, iar Consistoriului arhidieceșan Sibiu plata asigurării bisericii. O serie de alte adrese sunt trimise în lunile următoare. Se solicitau bani și material lemnos pentru construirea bisericii⁴⁹. La început intenția parohienilor era, așa cum rezultă din documente, de a-și reface vechea biserică, presupunând că focul nu a afectat

⁴⁴ Ibidem, f. 61. La finalul anului 1905, în ciuda acestei reparații, biserica nu înregistrează datorii, ci un “rest active de 32 cor” (MNUAI, col. docum., inv. nr. 4228, f. 107v.).

⁴⁵ În fondul Parohiei Ortodoxe Limba se păstrează răspunsul la un chestionar cerut de autoritățile laice ori bisericești, referitor la situația bisericii și a școlii din Limba și Ciugud: pe fila din fondul parohiei s-au notat cu creionul doar răspunsurile.

⁴⁶ ANDJA, Parohia Ortodoxă Limba, Registrul de esibite, 1912-1927, f. 41.

⁴⁷ ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte inventariate, dos. 2/1941, f. 38v.

⁴⁸ ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, acte înregistrate, dos. 368/1942.

⁴⁹ ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeș, Registrul de intrare-ieșire corespondență, 1/1942-1951, f. 2r-3v.

zidurile până la mistuire. În final se va vorbi de o reconstrucție a acesteia, un plan și un deviz “pentru reconstrucția bisericii” fiind trimise în februarie 1943. Pe parcursul întregului an 1943 solicitările de “fonduri disponibile” continuă. Răspunsul este însă unul negativ – “Limba nu poate primi ajutor pentru zidirea bisericii”. În septembrie 1943, într-o scrisoare către Ministrul Culturii și Cultelor, se solicită nu bani, ci doar *un rând de veșminte bisericești* și “complectarea cărților de ritual” – “între cărțile ce ne lipsesc sunt: cele 12 Minee lunare”⁵⁰.

Destul de repede, în doar trei ani, în condiții istorice nu dintre cele mai favorabile, se ridică⁵¹ o biserică nouă, cu același hram. Astfel, la 18 octombrie 1942 parohia Limba cere învoierea de a face serviciul divin în biserica nouă, acceptul pentru “sfințirea provizorie a bisericii noi” primindu-se în 17 decembrie 1942.

Mistuirea prin foc a monumentului face imposibilă reconstituirea lui vizuală altfel decât prin apelul la documentele vremii. O reconstituire parțială totuși, documentele inedite lăsând loc multor altor interpretări, fiind lămurit cu claritate doar numărul edificiilor de care a dispus comunitatea pe parcursul a două secole și materialul din care au fost construite, și oferite mai puține date legate de arhitectura sau de amplasamentele acestora pe teritoriul localității. Aceasta în condițiile în care, odată cu biserica, a ars și o parte din arhiva parohiei.

IOANA RUSTOIU

THE LOST ORTHODOX CHURCH OF LIMBA (1880-1942)

ABSTRACT

With the help of documents from the 19th century, we have identified an Orthodox church that had been built in Limba between 1867 and 1884. The parishioners contributed considerable amounts of money, while the Șaguna Foundation offered only limited funding. Due to the lack of money, the raising of the church was slow and the building itself became dilapidated. In August 1942, only one month after extensive repairs (tiling and plastering), the church was completely destroyed by a fire. In spite of aggravating historical events, a new church dedicated to the same patron was soon built.

Abrevieri bibliografice

ANDJA - Arhivele Naționale. Direcția Județeană Alba.
Cristache Panait 1987 - Ioana Cristache Panait, *Biserici de lemn monumente istorice din Eparhia ortodoxă de Alba Iulia*, Alba Iulia, 1987.

⁵⁰ ANDJA, Parohia Ortodoxă Limba, acte inventariate, dos. 1/1943, f. 56.

⁵¹ Sau doar se reconsoidează zidurile rămase după incendiu ?

Fleșer, Rustoiu, Dumitran 2005 - Gheorghe Fleșer, Ioana Rustoiu, Ana Dumitran, *Biserici românești de zid din județul Alba (I). Protopopiatul ortodox Sebeș*, Alba Iulia 2005.

Josan, Fleșer, Dumitran 1996 - Nicolae Josan, Gheorghe Fleșer, Ana Dumitran, *Oameni și fapte din trecutul județului Alba în memoria urmașilor*, Alba Iulia 1996.

MNUAI - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia.

Rustoiu 2005 - Ioana Rustoiu, "Preoții Protopopiatului Ortodox Sebeș, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, consemnați în trei rapoarte anuale", în *Studia Universitatis Cibiniensis*, nr. 2, 2005.